
Justina VITKUTĖ

*Pirmoji lietuviška
gimnazija Kaune
(1915–1920 metais)*

Įvadas

XIX a. – XX a. sandūroje lietuvių tautinio atgimimo sąjūdis skatino siekius puoselėti gimtąjį žodį ir kultūrą, gausinti apsišvietusių lietuvių skaičių. Antai G. Petkevičaitė-Bitė ir kiek vėliau J. Tumas-Vaižgantas ragino tėvynainius lavinti vaikus, tolygiai berniukus ir mergaites. Gausėjo privačių lietuviškos spaudos leidybos, švietimo draugijų rėmėjų, platus ir gerai organizuotas knygnešių tinklas per visą antrąją XIX a. pusę skleidė draudžiamą lietuvišką spaudą. Pirmosiomis tokiomis iniciatyvomis laikytinos labdaros draugijos, įsteigtos gabesniesiems užsienyje studijuojantiems lietuviams remti. Dėl nepalankių istorinių sąlygų intensyvesnė lietuvių švietimo plėtra tapo įmanoma tik Pirmojo pasaulinio karo metais – iki tol, carinei Rusijos valdžiai uždarius senąjį Vilniaus universitetą, lietuviai neturėjo jokios aukštosios mokyklos, baigusieji studijas užsienyje negalėjo likti dirbti gimtajame krašte, mokyklose dėstyta tik rusų kalba ir bet kokios tautinės iniciatyvos buvo slopinamos baudomis, represijomis, trėmimais ir areštais. 1915 m., okupacinei vokiečių kariuomenei išstūmus carinę rusų armiją iš lietuvių teritorijos, atėjo palankus momentas.

Tuomet įsteigta šiandieninė „Aušra“ iškyla kaip ištverminga XX a. lietuvių tautą lydėjusių istorinių pervartų, vilčių ir karų, okupacijų ir tremčių, naujų prisikėlimų – gaiviai, atkakliai, naujam gyvenimui – liudininkė ir dalyvė. Versdami jos istorijos puslapius regime, kaip kūrėsi jaunoji Lietuvos valstybė XX a. pirmojoje pusėje, kas ir kaip ugdė Lietuvos pilietį.

Lietuvių gimnazijos Kaune kūrimas

Vykstant Pirmajam pasauliniam karui, 1915 m. vasarą buvo okupuota beveik visa Lietuvos teritorija. Kartu su besitraukiančia rusų kariuomene Lietuvą paliko nemaža dalis gyventojų, ypač inteligentijos. Kaunas, tuo metu buvęs tvirtove, vokiečių paimtas 1915 m. rugpjūtį. Dar 1914 m. liepos 14 d., tik prasidėjus karui, Kauno įgulos ir tvirtovės komendantas V. Grigorjevas išleido įsakymą, kuriuo buvo liepta visiems žymesniems lietuvių visuomenės veikėjams išsikraustyti iš Kauno¹. Mieste liko Saliamonas Banaitis – aktyvus visuomenės veikėjas ir lietuviškos spaustuvės savininkas. Nors visuomeninis gyvenimas okupacijos pradžioje buvo apmiręs, vis dėlto veikė nemažai organizacijų: Šv. Kazimiero knygų leidimo draugija, Šv. Zitos ir Šv. Juozapo draugijos, Lietuvių katalikiškoji moterų draugija, Lietuvių švietimo draugija „Saulė“ bei draugija nukentėjusiems nuo karo šelpti. Pastarosios dvi buvo veikliausios ir įtakingiausios. Kaune vokiečiai įkūrė Vyriausiąjį Rytų štabą, prie kurio buvo sudaryta ir švietimo valdyba². Miestas buvo „grūste prigrūstas“ vokiečių kariuomenės ir valdininkų, vietos gyventojų interesų buvo mažiausiai paisoma. Kaip rašo prisiminimuose buvęs gimnazijos direktorius Pranas Dovydaitis, „civiliai gyventojai buvo traktuojami kaip tam tikras kvantite negligible (kaip nepaisytinas kiekis)“³. Nepaisant visų sunkumų, likusi Kaune inteligentija, naudodamasi susidariusiu „tarpuvaldžiu“ (rusų valdžios jau nebuvo, o vokiečių dar neįsitvirtinusi), suskato kurti privačias lietuviškas mokyklas. Kaune nebuvo nė vienos lietuviškos vidurinės mokyklos, o norinčių mokytis buvo nemažai. Be to, atsirado proga įsteigti lietuvišką gimnaziją. Jau minėtas S. Banaitis 1915 m. rugsėjo pradžioje (senuoju kalendoriumi) iš vokiečių valdžios gavo leidimą steigti Kaune lietuvišką gimnaziją. Tai sukėlė miesto inteligentų, ypač lietuvių, entuziazmą. Nieko nelaukiant S. Banaičio iniciatyva, bet „Saulės“ draugijos, kuri tuo metu rūpinosi švietimo reikalais mieste, vardu sušauktas viešas Kauno gyventojų susirinkimas. Jame turėjo būti aptartas lietuviškos gimnazijos steigimo klausimas.

Jau susirinkimo pradžioje kilo konfliktas tarp lenkų ir lietuvių. Vos tik buvo pradėta kalbėti lietuviškai, lenkai ėmė šaukti, kad jie nesupranta ir reikalavo, kad susirinkimas būtų tęsiamas lenkiškai. Tada S. Banaitis jiems atsakęs, „kad šis susirinkimas lietuvių šauktas, lenkai gali tik prisidėti prie lietuviškos gimnazijos steigimo, o jei nenori, lietuviai vieni be jų apsieis“⁴. Po tokio pa-

¹ K. Šova, Saliamonas Banaitis – didelis lietuvių tautos ugdytojas, *Naujoji Romuva*. 1933, nr. 127, p. 341.

² *Lietuva*. 1990, t. 15, p. 764.

³ P. Dovydaitis, Prieš 20 metų, *Lietuvos mokykla*. 1937, nr. 12, p. 803.

⁴ S. Antanaitis, Pranas Dovydaitis – „Saulės“ gimnazijos direktorius, *Aidai*. 1970, nr. 7, p. 305.

reiškimo aktyviausi lenkai pasiūlino, tačiau susirinkimas tęsėsi. Buvo nutarta nedelsiant steigti gimnaziją, priimant į ją ne tik lietuvius, bet ir kitų tautybių moksleivius.

Didžiausia našta teko S. Banaičiui, kurį susirinkimas įpareigojo surasti gimnazijai patalpas, mokymo priemones, paskelbti visuomenei apie kuriamą mokyklą. Gimnazijos kūrimo darbas prasidėjo iškart po minėto susirinkimo. Kaip rašo atsiminimuose A. Jakštas, apie tai, kad Kaune steigiama lietuviška gimnazija, buvo skelbiama bažnyčiose, be to, savanoriai inteligentai vaikščiojo po namus, ragindami mokyklinio amžiaus vaikus užsirašyti į kuriamą mokyklą⁵. Moksleivių priėmimas prasidėjo iškart po susirinkimo.

Nuo pat pradžios gimnazijos kūrimo procese dalyvavo dvi draugijos: Nukentėjusiems dėl karo šelpti Kauno skyrius ir Lietuvių švietimo draugija „Saulė“, nes pirmoji turėjo lėšų, o antroji rūpinosi švietimo reikalais mieste. Be to, aktyviausi visuomenės veikėjai neretai būdavo kelių organizacijų nariai. S. Banaitis, atsakingas už organizacinį darbą, buvo Draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti Kauno skyriaus vicepirmininkas. Šioji organizacija iki vokiečiams užimant Kauną lėšas gaudavo iš Centro, todėl okupacijos pradžioje izde turėjo nemažą sumą ir apsiėmė finansuoti gimnazijos kūrimą, rūpinosi materialiniu jos būkle, mokėjo mokytojams atlyginimus. Tačiau mokslo reikalais tiek gimnazijoje, tiek kitose Kauno lietuviškose mokyklose rūpinosi Lietuvių švietimo draugija „Saulė“, ilgainiui visiškai perėmusi gimnaziją savo žinion.

Pirmieji Kauno „Saulės“ lietuvių gimnazijos metai

Pirmosios lietuviškos gimnazijos kūrėjai susidūrė su daugybe sunkumų: trūko patalpų, mokymo priemonių, mokytojų, tačiau netrūko entuziazmo. Pirmiausia reikėjo surasti patalpas. Okupavę Kauną, vokiečiai buvo užėmę visas valstybines, taip pat ir privačias erdvesnes patalpas. Todėl lietuviškai gimnazijai teko „lįsti į tokias atlikusias patalpas, kurių dar nebuvo suskubę rekvizuoti okupantai, kaip mažiau tikusias“⁶. Gimnazija įsikūrė menkai pritaikytose ankštose patalpose Kauno senamiestyje, Palangos gatvės namo Nr. 7 antrame aukšte (tai buvo kampinis tuometinių Palangos ir Gardino gatvių namas).

Pirmaisiais mokslo metais už mokslą mokėti nereikėjo gal dėl to, kad finansavusi gimnaziją draugija turėjo pakankamai lėšų, bet greičiau tuo buvo siekiama pritraukti kuo daugiau norinčių mokytis lietuviškoje gimnazijoje. To meto Kauno negalima buvo pavadinti labai lietuvišku miestu, todėl baimintasi, kad nesusidarys reikiamas mokinių skaičius. Tačiau šie būgštavimai nepasi-

⁵ A. Jakštas, Saliamonas Banaitis (1866–1933 m.), *Židinys*. 1933, nr. 5–6, p. 481.

⁶ P. Dovydaitis, Prieš 20 metų, *Lietuvos mokykla*. 1937, nr. 12, p. 805.

tvirtino, nes nesant jokios aukštesniosios mokyklos Kaune, į ją užsirašė įvairių tautybių moksleiviai.

1915 m. pabaigoje buvo atidarytos pirmosios keturios gimnazijos klasės, kuriose iš pradžių mokėsi apie 60 mokinių (mokslo metų laikotarpiu šis skaičius didėjo). Buvęs mokytojas S. Antanaitis atsiminimuose rašė, kad kiekvienoje klasėje buvo 12–15 moksleivių⁷. 1916 m. iškart po Velykų atidaryta parengiamoji klasė, „kad gimnazija turėtų tinkamų kandidatų“, o jos vedėju buvo pakviestas Urbelis⁸.

Pirmuosius mokslo metus gimnazija baigė 1916 m. liepos 4 d. Vokiečių valdžia gimnaziją patvirtino ir pripažino teisėta (1916 m. vasario 29 d. privačioms mokykloms buvo įsakyta įsigyti specialius leidimus, duodamus apibrėžtam laikui ir sąlyginai). Kitus, 1916/1917, mokslo metus numatyta pradėti 1916 m. rugpjūčio 2 d. ir baigti 1917 m. pavasarį, per Velykas, kada paprastai baigiasi mokslo metai Vokietijoje⁹.

Antrieji gimnazijos veiklos metai buvo bene sunkiausi, nes į jos vidaus reikalus ėmė kištis vokiečių valdžia siekdama, kad mokykla būtų kuo greičiau germanizuota. Tam priešinosi mokytojai ir mokiniai, bet daugiausia puolimų atremti teko tuometiniam gimnazijos direktoriui P. Dovydaičiui. Buvo prieita net iki to, kad gimnazijos direktorius kurį laiką buvo pašalintas iš užimamų pareigų, o gimnaziją pagrasinta visai uždaryti. Tačiau gimnazijos personalas, pasitaręs su „Saulės“ draugijos valdyba, kuri tuo metu figūravo kaip gimnazijos laikytoja, nutarė šio įsakymo nevykdyti, nes tai yra atviras mėginimas gimnaziją germanizuoti. Vietoje P. Dovydaičio buvo paskirtas vokiečių kalbos mokytojas kareivis Huberis (tie vokiečių kariškiai, kurie prieš karą civiliniame gyvenime dirbo mokytojais, buvo paleidžiami iš kariuomenės, skiriant juos mokytojauti vietos mokyklose). Pastarasis iškabino naują pamokų tvarkaraštį, kuriame buvo gerokai padidintas pamokų skaičius. Pamokos vyko toliau. Štai kaip aprašo susidariusią situaciją vyskupas K. Paltarokas: „Susirinkome keliese Šv. Kazimiero draugijos namuose. Visokių buvo nuomonių: gaila direktoriaus, dar labiau – gimnazijos, imta ieškoti kompromisų. <...> Griežčiausiai laikėsi pats nekentėjas. Ir nutarėme nenusileisti.“¹⁰. Anot P. Dovydaičio, „naujam direktoriui“ direktoriauti „kažkaip nevyko“. Galiausiai vokiečiai nusileido ir grąžino P. Dovydaičį į gimnazijos direktoriaus pareigas, tik uždėdami jam 100 markių baudą, kurią sumokėti apsiėmė „Saulės“ draugijos Centro valdyba¹¹.

⁷ S. Antanaitis, Pranas Dovydaitis – „Saulės“..., *Aidai*. 1970, nr. 7, p. 304.

⁸ P. Dovydaitis, Prieš 20 metų, *Lietuvos mokykla*. 1937, nr. 12, p. 806.

⁹ P. Dovydaitis, Iš moksleivių gyvenimo, *Ateitis*. 1916, nr. 2(54), p. 62.

¹⁰ K. Paltarokas, „Saulės“ gimnazijos direktorius Kaune, *Ateitis*. 1936, nr. 12, p. 473.

¹¹ P. Dovydaitis, Prieš 20 metų, *Lietuvos mokykla*. 1937, nr. 12, p. 809.

Pirmoji Kauno gimnazija 1917–1920 metais

Padėtis ėmė gerėti 1917 m. pabaigoje – 1918 m. pradžioje. Apie tą gimnazijos veiklos laikotarpį galima šnekėti jau remiantis dokumentais – Kauno apskrities archyve, esančiame Kauno „Aušros“ berniukų gimnazijos fonde, saugomais 1917/1918 mokslo metų trimestriniais žurnalais. Tai patys seniausi išlikę to laikotarpio dokumentai. Kas atsitiko su kitais – neaišku, greičiausiai jie žuvę vokiečių okupacijos metu, nes dar 1919 m. rudenį į Švietimo ministerijos prašymą suteikti medžiagos iš gimnazijos gyvenimo vokiečių okupacijos metais buvo atsakyta, kad gimnazija tokios medžiagos neturi¹². Be to, 1930 m. ataskaitoje yra paminėtas gimnazijos archyvas, kuriame „laikomi įvairūs dokumentai nuo 1918 m.“¹³. Taigi, remiantis minėtais žurnalais, galima kalbėti apie 1917/1918 mokslo metus. Jie buvo skirstomi į keturis trimestrus. Greičiausiai tokio skirstymo laikytasi ir ankstesniais metais. Tais mokslo metais dėstyta tikyba, lietuvių, vokiečių, lotynų, prancūzų kalbos, istorija, geografija, algebra, aritmetika, geometrija, dailyraštis, „paišyba“ ir „dai navimas“, o penktose klasėse jau dėstyta fizika ir chemija¹⁴. Sunku pasakyti, kiek kuri klasė turėjo tam tikro dalyko savaitinių pamokų.

1918/1919 m. m. gimnazija išleido pirmąją laidą. 1919 m. atestatus gavo pirmi 11 gimnazistų: Bronius Banaitis, Jadvyga Bradauskaitė, Kazys Budrevičius, Ona Galdikaitė, Liucija Jakovickaitė, Elena Miežinytė, Feliksas Šenkus, Romualdas Šidlauskas, Antanas Švažas, Antanina Vaitkevičiūtė, Kostas Vaitkus¹⁵. Jiems reikėjo laikyti šiuos egzaminus: lietuvių kalbą (raštu), matematiką (raštu), algebrą (žodžiu), pilietinį mokslą (žodžiu)¹⁶.

Gimnazija dirbo pagal „Saulės“ draugijos sudarytą mokymo programą. Pirmosios taisyklės, kuriomis buvo bandoma įvesti darbo tvarką aukštesniosiose mokyklose – „Laikinieji įstatai“, pasirodė tik 1919 m. rugpjūčio 22 d. Jose buvo aptarta tik mokyklų steigimo, išlaikymo ir priežiūros tvarka, o „mokslas paliekamas eiti tomis programomis, kokios yra nustatytos pirmoms įsikūrusioms lietuvių gimnazijoms, su tomis atmainomis, kokias Pedagogų Taryba ras reikalinga įvesti“¹⁷.

¹² 1919 10 30 Kauno „Saulės“ gimnazijos Mokytojų Tarybos posėdžio protokolas Nr. 25, *KAA*, f. 165, ap. 1, b. 1, l. 51.

¹³ 1930 m. Kauno „Aušros“ berniukų gimnazijos metinė ataskaita, *KAA*, f. 165, ap. 1, b. 115, l. 4.

¹⁴ 1917/1918 m. m. Kauno pirmosios lietuvių gimnazijos 5-os klasės žurnalas, *KAA*, f. 165, ap. 3, b. 3.

¹⁵ Abiturientų laidos, *Kauno „Aušros“ gimnazijos muziejus*.

¹⁶ 1919 05 27 Kauno „Saulės“ gimnazijos Pedagogų tarybos posėdžio protokolas Nr. 15., *KAA*, f. 165, ap. 1, b. 1, l. 17.

¹⁷ 1919 09 04 Kauno „Saulės“ gimnazijos Pedagogų Tarybos posėdžio protokolas, *KAA*, f. 165, ap. 1, b. 1, l. 42.

Santykiai tarp „Saulės“ draugijos Centro valdybos (ypač jos pirmininko K. Olišauskio) ir gimnazijos tapo įtempti, kai 1919 m. spalio 9 d. gimnazijos Mokytojų Taryba pareikalavo prie algų pridėti 25 proc. priedą (algas buvo nustatę Švietimo ministerija)²⁰, „Saulės“ draugija pasiūlė uždaryti klases, kuriose mokosi mažiau kaip 25 mokiniai, taip būtų sutaupytos lėšos²¹. Bet toks pasiūlymas buvo nepriimtinas, nes mažesnis mokinių skaičius buvo aukštesnėse klasėse. Santykiai galutinai komplikavosi 1920 m. vasarą.

Situacija buvo labai sudėtinga, nauji mokslo metai netrukus turėjo prasidėti, naujo mokytojų kolektyvo sudaryti praktiškai buvo neįmanoma, o taikyti konfliktuojančias puses jau buvo per vėlu. Todėl Švietimo ministerijai neliko nieko kito, kaip tik perimti gimnaziją į savo globą. Taip baigėsi pirmasis gimnazijos veiklos etapas.

Gimnazijos patalpos

Pirmosios gimnazijos patalpos Kauno senamiestyje buvo menkai pritaikytos mokslui. Kol gimnazija tik kūrėsi ir mokinių buvo nedaug, jai užteko ir tų keturių kambarių. Bet mokinių skaičius augo ir gimnazijos vadovybė buvo priversta ieškoti naujų patalpų. Gimnaziją išlaikė švietimo draugija „Saulė“, todėl vokiečių valdžios buvo prašoma, kad šiai draugijai būtų grąžinti jos rūmai, esantys Žaliakalnyje, kuriuos vokiečiai buvo pavertę karo ligonine. 1917 m. pradžioje Kaune siautėjo šiltinės epidemija, todėl ligoninė buvo evakuota, o rūmai tų pačių metų vasarį atiduoti „Saulės“ draugijai. Naujosios patalpos buvo daug erdvesnės ir geriau tiko mokymuisi. Tiesa, padidėjo gimnazijos išlaikymo išlaidos, bet, kaip rašo S. Antanaitis, „Saulės“ draugijos valdybai padėdavo lietuviai amerikiečiai.“²².

Baigiantis vokiečių okupacijai ir pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais, ypač po to, kai Kaunas tapo laikinąja sostine, mieste labai trūko patalpų įstaigoms, taip pat ir mokykloms. Dažnai viename pastate dviem pamainomis dirbo ne viena mokykla. Ne išimtis buvo ir Kauno „Saulės“ gimnazija, turėjusi dalintis patalpomis su „Rusų komercine mokykla“, veikusia čia dar prieš atsieliant gimnazijai. Tarp abiejų mokyklų moksleivių ir vadovų būta įvairių konfliktų. 1919 m. kovo–balandžio mėn. vykusiuose Pedagogų Tarybos posėdžiuose buvo priimtas ne vienas kreipimasis į Švietimo ministeriją, kuriuose Rusų komercinės mokyklos mokiniai ir jos direktorius kaltinami netvarka ir netinkamu elgesiu, darančiu blogą įtaką „Saulės“ gimnazijos mokinių moralei. Be to, kalbant apie gimnazijos higieninę būklę sakoma, kad ji nėra gera: mokiniai pervargę, nes

²⁰ 1919 10 09 Kauno „Saulės“ gimnazijos Pedagogų Tarybos posėdžio protokolo Nr. 24 ištrauka, siūsta Švietimo Ministerijai, *KAA*, f. 165, ap. 1, b. 6, l. 14.

²¹ 1919 10 30 Kauno „Saulės“ gimnazijos Pedagogų tarybos protokolas Nr. 25, *KAA*, f. 165, ap. 1, b. 6, l. 15.

²² S. Antanaitis, Pranas Dovydaitis – „Saulės“..., *Aidai*. 1970, nr. 7, p. 307.

gimnazijos „oras per tvankus, o išgryninti galimybės nėra, kadangi darbas šiose patalpose vyksta nuo ankstauro ryto iki vėlaus vakaro“²³. Nei „Saulės“ gimnazija, nei „Saulės“ draugijos Centro valdyba savavališkai negalėjo iškelti komercinės mokyklos į kitas patalpas, nes pačios jas nuomavo.

Gimnazijos pedagogai

Kauno „Aušros“ gimnazija buvo viena iš žymiausių gimnazijų tarpukario Lietuvoje. Bet kurios mokyklos sėkmingą darbą sąlygoja daugelis veiksnių. Vis dėlto svarbiausias jų – profesionalūs pedagogai. Minėtoji gimnazija garsėjo mokytojais, kurių ne vienas, šalia darbo gimnazijoje, dar dėstė Kauno universitete (pradžioje Lietuvos universitete, vėliau Vytauto Didžiojo universitete), rašė vadovėlius, kuriais naudojosi visos Lietuvos mokyklos, aktyviai dalyvavo politiniame gyvenime. Nuo pat pradžių gimnazijoje dirbo įvairių pažiūrų žmonės, tačiau, kaip rašo buvęs mokinys A. Mironas, „nei vienas jų neskiepėjo mokiniams savo pasaulėžiūros, visi laikėsi dėstomojo dalyko rėmų, jaunimo globos, priežiūros ir auklėjimo dėsnų“²⁴.

Pirmasis gimnazijos direktoriaus pareigas laikinai ėjo Šv. Kryžiaus (Karmelitų) bažnyčios klebonas dr. K. Šova. Iš pradžių čia dirbo tik keturi mokytojai: kun. K. Šova, K. V. Banaitis, S. Naudžius ir S. Baltrušaitis. 1916 m. jį pakeitė P. Dovydaitis, žurnalistas, laikraščio redaktorius, vėliau – Nepriklausomybės akto signataras ir Lietuvos universiteto profesorius. Sėkmingai išlaikęs gimnazijos vairą nelengvu vokiečių okupacijos laikotarpiu, jis sugebėjo išsaugoti pasirinktą kultūrinio švietimo, lietuviybės misiją, pakelti bendrąjį mokslo lygį ir suburti pajėgių mokytojų kolektyvą. Nuo 1916 m. pradžios iki 1922 m. antrojo pusmečio P. Dovydaitis direktoriavo pirmojoje Kaune lietuvių gimnazijoje, taip pat tapo „Saulės“ švietimo draugijos vicepirmininku bei pirminku, asmeniškai prisidėjo prie dvylikos pradžios mokyklų steigimo. Perėmęs vadovavimą, jis iš karto ėmėsi pertvarkyti gimnaziją. Pasirinko laikytis aiškios lietuviškos pozicijos: „Įsakmiai paskelbė, kad ši gimnazija yra lietuviška ir pagrindinė kalba yra lietuvių“. Lietuvių kalbos nemokančius įpareigojo per tris mėnesius jos pramokti arba pasitraukti iš mokyklos: „Paskelbus gimnaziją lietuviška, keletas svetimtaucių ar labiau sulenkėjusių pasitraukė, o kiti gana greit neblogoi prašneko lietuviškai“²⁵.

Taigi, kaip teisingai pabrėžia monografijos apie šį asmenį autorė A. Vasiliauskienė, „švietimo istorijoje P. Dovydaičiui priklauso reikšminga vieta“²⁶. Pridėsime – ir pirmosios Kaune lietuvių gimnazijos, šiandieninės „Aušros“, isto-

²³ 1919 04 09 Kauno „Saulės“ gimnazijos Mokytojų Tarybos posėdžio protokolas, *KAA*. F. 165, ap. 1, b. 1, l. 5.

²⁴ *Prisimenant „Aušrą“*, p. 72.

²⁵ A. Vasiliauskienė, *Akmenuotas patrioto kelias*, V., 2001, p. 129.

²⁶ Ten pat, p. 136.

rijoje. Prano Dovydaičio vadovavimo gimnazijai laikotarpiu buvo sukurtas materialinis, pedagoginis, mokslinis bei dorinio ugdymo pamatas, ilgainiui užtikrinęs svarų šios lietuviškos mokslo institucijos indėlį į Lietuvos švietimo raidą.

Pedagogų tarybos veikla

Gimnazijos veiklos pradžioje sudaryta Pedagogų Taryba rūpinosi visais mokymo, auklėjimo, pažangumo ir kt. vidinio gimnazijos darbo klausimais. Pirmojo veiklos penkmečio dokumentuose, maždaug iki 1920 m.²⁷, ji dar vadinama „Pedagogų Taryba“, vėliau dokumentuose figūruoja du pavadinimai, „Pedagogų Taryba“ arba „Mokytojų Taryba“.

Laikantis „Laikiniųjų veiklos įstatų“, posėdžiai būdavo kviečiami ne rečiau kaip kartą per mėnesį. Jų metu pirmininko pareigas eidavo gimnazijos direktorius arba jo pavaduotojas.

Susipažinus su Pedagogų Tarybos posėdžių protokolais, išryškėja tam tikra pastovi tvarka: posėdžių rengimo datų, jų metu nagrinėtų klausimų, aktualiausių gimnazijos veiklai temų ir pan. Štai, pavyzdžiui, mokslo metų pradžioje būdavo apsvarstomi stojamųjų egzaminų rezultatai, patvirtinamos pamokų lentelės ir pedagogų parengtas „mokomosios medžiagos paskirstymas“ kiekvienam mokslo metų pusmečiui atskirai, pamokų suskirstymas, taip pat klasių globėjų (auklėtojų) skyrimo reikalai. Du kartus per metus svarstyti mokinių atleidimo nuo mokesčio už mokslą klausimai. Laiku nesusimokėję, būdavo išbraukiami iš gimnazijos mokinių sąrašo, tačiau, atitinkamai Švietimo įstatymui, būdavo atskiru pedagogų tarybos nutarimu grąžinami, jei už mokslą sumokėdavo vėliau. Posėdžių metu gimnazijos pedagogai buvo supažindinami su Švietimo ministerijos, kitų valdžios įstaigų ar redakcijų ir kt. atsiųstais raštais, nurodymais, pasiūlymais ir pan. dokumentais.

Posėdžių metu spręsti ir valstybiniai reikalai, susiję su gimnazija, dalyvavimo įvairiose valstybinėse, vyriausybiniuose akcijose klausimai, taip pat kultūrinio ar spaudos bendradarbiavimo aktualūs reikalai. Antai Švietimo ministerija 1921 m. kovo mėn. 23 d. pasiūlė gimnazijai prisidėti prie Nepaprastos paskolos platinimo ir populiarinimo pabrėždama, kad kreipiasi paramos šiuo reikalu itin reikalingu Lietuvos valstybei momentu ir Nepaprastoji paskola yra reikalinga, labai svarbus brandaus pilietiškumo lietuviams. Ši Amerikos lietuvių suteikta paskola Lietuvos valstybingumui remti iš tikrųjų atliko didžiulį vaidmenį, kiek kovų už Lietuvos Respublikos Nepriklausomybę rėmimui, tiek ir jaunos valstybės ekonomikos tvarkymui²⁸.

²⁷ Kauno „Saulės“ gimnazijos Mokytojų Tarybos posėdžių protokolai, *KAA* – F. 165 – Ap. 1, b. 1, l. 32.

²⁸ Kauno „Saulės“ gimnazijos Mokytojų Tarybos posėdžių protokolai, *KAA*, f. 165, ap. 1, b. 7, l. 5.

Tėvų ir ūkio komitetai

Šalia Pedagogų Tarybos veikė Tėvų bei Ūkio komitetai. Pastarasis rūpinosi visais ūkio reikalais: tikrino pajamų ir išlaidų balansą, užsakinėjo bei priiminėjo gimnazijai pirktą turta, rengė varžytines gimnazijos remontui ar perkant didesnėmis sumomis kurą ir kitą reikalingą inventorių. Ūkio komiteto posėdžiai buvo rengiami reikalui esant, juose dalyvavo ir Tėvų komiteto atstovai.

Svarbi ir gan žymi buvo Tėvų komiteto veikla. Jis gimnazijoje pradėjo veikti dar 1919/1920 m. pagal „Laikinuosius įstatus Aukštesniosioms bendrojo lavinimo mokykloms“²⁹. Šio komiteto tikslas buvo rūpintis materialiniu mokinių būvio pagerinimu, ieškoti šaltinių neturtingiems mokiniams šelpti, dalyvauti per savo atstovus auklėjamajame darbe. Trys Tėvų komiteto atstovai turėjo teisę dalyvauti Pedagogų Tarybos posėdžiuose. Jie galėjo dalyvauti pamokose, tačiau tam griežtai pasipriešino „Saulės“ gimnazijos Pedagogų Taryba pareiškusi, kad tai „atidaro duris susikurti ir mūsų mokyklos gyvenime bolševikinių rusų santykiams, kur gimnazijos sargai pastatomi gimnazijos mokytojų komisaris“³⁰. Minėtoji Pedagogų taryba sutiko įsileisti tik tuos Tėvų komiteto narius, kurie turės specialų Švietimo ministerijos įgaliojimą, bet tuo atveju į juos bus žiūrima ne kaip į Tėvų komiteto atstovus, o kaip į Švietimo Ministerijos valdininkus. Vėlesniais gimnazijos veiklos metais Tėvų komitetas nebesikišo į mokymo bei auklėjimo reikalus, tai buvo palikta Pedagogų Tarybos kompetencijai, jis užsiėmė tik materialinės pagalbos teikimu.

Išvados

1915 m. Saliamono Banaičio iniciatyva įsteigta *pirmoji lietuviška gimnazija Kaune*, dabartinė „Aušra“, buvo taip pat ne vienerių lietuvištos sklandos metų rezultatas. Ši švietimo institucija sujungė ir realizavo tiek tarp lietuvių inteligentijos, tiek ir tarp lietuvių moksleivių intensyvejančias lietuviškos skatinimo, tautinio telkimosi nuotaikas, itin sustiprėjusias Kaune XX a. pradžioje.

Prano Dovydaičio vadovavimo gimnazijai laikotarpiu buvo sukurtas materialinis, pedagoginis, mokslinis bei dorinio ugdymo pamatas, ilgainiui užtikrinęs svarų šios lietuviškos mokslo institucijos indėlį į Lietuvos švietimo raidą.

Vienas aktualiausių ir svarbiausių tuometinės visuomenės uždavinių ir

²⁹ 1919 08 22 *Laikiniųjų įstatų Aukštesniosiom bendrojo lavinimo mokykloms 24 str.*, KAA, f. 165, ap. 1, b. 2, l. 16.

³⁰ 1920 02 07 *Kauno „Saulės“ gimnazijos Mokytojų Tarybos posėdžio protokolas Nr. 30*, KAA, f. 165, ap. 1, b. 1, l. 25.

siekių – stiprinti lietuviybę, gaivinti ją ir puoselėti visuose visuomenės sluoksniuose, kelti lietuvių kultūrą ir brandinti tautinę savimonę. Tuometinė gimnazija – vienas ryškiausių lietuviybės ir kultūros sklaidos židinių Kaune.

Per daugelį veiklos dešimtmečių keitėsi gimnazijos vardas, bėgant metams ir keičiantis istorinėms sąlygoms, Lietuvos valstybės situacijai, ilgas nueitas kelias sužymėtas daugybe gairių ir pėdsakų. 1915–1920 m. ji – Kauno „Saulės“ gimnazija, vėliau – Kauno I gimnazija. Atgavus nepriklausomybę, tapo Kauno pirmąja valstybine gimnazija. Nuo 1923 m. prasmingai susiejama su mūsų tautos atbudimo, kėlimosi laiku – jai, iškilmingai švenčiant pirmojo „Aušros“ numerio jubiliejų, suteikiamas „Aušros“ gimnazijos vardas. O nuo 1927 m., priėmus sprendimą įsteigti dvi atskiras – berniukų ir mergaičių – gimnazijas, jau regime Kauno „Aušros“ berniukų gimnaziją su komercinėmis klasėmis. Nuo 1936 m. iki 1940 m. rudens ji vėl Kauno „Aušros“ berniukų gimnazija. Istorinių pervartų sukuryje Lietuvos Respublika prarado valstybinę nepriklausomybę, taigi ir senoji „Aušra“ virto „Komjaunimo vidurine mokykla“. 1989 m. kovo 22 d., minint 105-ąsias „Aušros“ metines, mokyklai grąžintas „Aušros“ vardas. Prasidėjo naujas mokyklos istorijos etapas, pareikalavęs iš viso pedagogų kolektyvo kryptingai dirbti, siekiant atgauti gimnazijos statusą, kuris 1998 m. birželio 2 d. ir buvo suteiktas.

Justina Vitkutė

THE FIRST LITHUANIAN
GYMNASIUM IN KAUNAS
(1915–1920)

Abstract

At the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries, a movement of national revival of Lithuanians was seeking to uphold the national language and culture and promote the number of educated Lithuanians. Due to unfavourable historical conditions, the development of Lithuanian education became possible only during the years of the World War I. Until then, after the closing of the Vilnius University by the tsarist government, Lithuanians had been left without any higher educational institution. Individuals who had finished their studies in foreign countries could not work in Lithuania: only Russian language had been taught in schools; all national initiatives had been suppressed by fines, repressions, deportations and arrests. A favourable situation appeared in 1915, when the occupational German forces dislodged the tsarist army from the territory of Lithuania.

In 1915, by the initiative of Saliamonas Banaitis, the first Lithuanian gymnasium was established in Kaunas (the present Aušra gymnasium). It was

a result of long years of dissemination of national ideas. The established educational institution united and realized the growing sentiments (especially at the beginning of the 20th century in Kaunas) of national assembling and spread of the Lithuanian language and culture among the Lithuanian intelligentsia and students.

Under the leadership of Pranas Dovydaitis, the gymnasium acquired material, pedagogic, scientific and moral education background which assured a considerable influence of the institution on the development of Lithuanian education in general.

One of the most important and topical goals of the society of those times was to proclaim Lithuanianizing, cherish it in all layers of society, educate Lithuanians and strengthen their national identity. The established gymnasium was one of the most significant centres spreading culture and Lithuanian ideas in Kaunas.

Gauta: 2008 04 29